

Iz zgodovine kranjskih trgov.

13. Radeče.

(Konec.)

Župnija Radeče je spadala, kot omenjeno, do cerkvenih reform cesarja Jožefa II. (1787) pod Savinjski naddijakonat, in sicer pod starodavno župnijo Laško. Leta 1429. omenja šematizem ljubljanske škofije v Radečah vikarijat, Izvestja (I. 21) pa l. 1461. Leta 1477. se omenja magister Gašper kot pleban, očakov komisar; l. 1618. je pa postal ta vikarijat samostojna župnija. Prišla je l. 1787. pod ljubljansko škofijo, l. 1810 se je pa uredila v tem obsegu, kakor je dandanes. —

Zelo veliko so trpele Radeče radi luteranstva, ki se je bilo tu močno ukoreninilo. Že izza leta 1480. so imeli tržaški škofje v posesti župnijo Laški trg z vsemi podrejenimi vikarijati, med katere je spadal tudi vikarijat v Radečah in v Loki pri Radečah. V Loko je poslal tržaški škof Peter Bonomo mladega Trubarja. Škof Peter, učen humanist in naklonjen novi veri, je posvetil Trubarja okoli leta 1530., ko je bil star komaj 22 let. Nastopil je potem Trubar kot slovenski pridigar v tržaški minoritski cerkvi, kmalu prišel v Ljubljano, kjer je leta 1531. pridigal v stolnici zoper celibat. Pozneje je bil poslan v Loko pri Radečah, kjer je bil umeščen l. 1540. Tu se je pojavil prvi spor med novim župnikom in vernim ljudstvom. Ko je leta 1529. kuga izpremenila lepo štatersko deželo v žalostno grobišče, ni vedelo obupano ljudstvo drugod iskati pomoči kakor pri Bogu in svojih patronih in priprošnjikih. Trubar sam piše o tem v »Katekizmu z dvema izlagama« l. 1575: »Moji ljubi Kranjci in Slovenci, vas zvesto opominjam in na mestu božjem prosim: Spomnite se, skozi koga, kako in kedaj so te nove cerkve v naših deželah in v naših časih in za našega spomina nastale in tako hitro obogatele: na Gori pri Gorici, pri Gornjem gradu, na Slevici pri Laščah, na Bruniku, na Kumu in drugod. Se niso li vse te cerkve zidale vsled pripovedovanja lažnjivih žensk? Te laži so potrjevali duhovniki, menihi, ključarji in cerkveniki. K takim cerkvam je prišlo veliko blaga in to so si potem ti ljudje med seboj razdelili in razkošno živeli.« V postili leta 1562. str. 119. piše o Slevici pri Laščah, znani po Stritarjevi »Turki na Slevici«, da je bil tam ključar njegov stric Gregor. On in neka verska blaznica so govorili o prikazovanjih Matere božje. Ljudje so drli k cerkvi in nosili darila. Slepjarji so pa od tega dobro živeli. Na vrvi v zvoniku so navezavali v nočnem času oglodane kosti. Prišli so psi, pulili se za te kosti in tako zvonili. Ljudem so pa sleparji natvezili, da zvonijo svetniki.*

Trubar je videl že v Loki v tem hrepenenju ljudstva po novih cerkvah neko zlorabo ljudske vere. Ko je hotelo ljudstvo v radeškem okraju zidati cerkev v čast sv. Roku in sv. Boštjanu, pomočniku zoper »črno smrt«, se je Trubar zidavi strastno uprl. Ljudstvo je bilo vsled tega tako ogorčeno nad

* Primeri: Ljublj. Zvon 1905, 209).

njim, da je bil prisiljen zapustiti župnijo. Seme novovernih nauk in nazorov pa je že pričelo kaliti, ker čitamo, da so pozneje ljudje, ki so bili novoverskega duha, cerkev sv. Boštjana v Loki zažgali.

Posebno živahno se je razvijalo luteranstvo v Radečah okoli l. 1570. Kot knežji trg so bile Radeče in graščina v zakupu Viljema pl. Lamberg. Leta 1570. je bil predikant v trgu Ivan Hočever (Kozhereuzhizh), kateremu so zgradili malo kapelo tik župne cerkve. Obenem je hodil s Štajerske predikant Jurij Maček v bližnji Hotemež, kjer je imel svoj dvor. Katoliški duhovnik, vikar Daniel Slade, je imel torej dovolj vzroka tožiti o motenju katoliške božje službe. S tem je pa razburil poluteranijene tržane. Ko je šel Novega leta dan leta 1571. blagoslavljat hiše, ga je napadel neki luteran. Nadvojvodu Karlu se je o tem takoj sporočilo. On je ukazal Lambergu, naj iztira iz Radeč oba predikanta, ki hujskata ljudstvo. Mesto, da bi bil Lamberg izvršil vladarjevo povelje, je vso zadevo sporočil deželnim stanovom v Ljubljani. Ti so poklicali oba predikanta in napadalca Krištofa Schneiderja v Ljubljano na odgovor. Potem so pisali nadvojvodu, da se Maček ni hotel zagovarjati pred kranjskimi stanovi, ker je v službi štajerskih stanov. Hočever ni krivoverec, ampak priznava le avgsburško veroizpoved. Spopad Schneiderja z vikarijem je povzročil vikarij sam, ker je Schneiderju žugal s kadilnico in kropilnico. Nadvojvoda je pokaral stanove, ki nimajo v knežjem trgu sploh nobene oblasti, Lambergu pa je iznova ukazal, naj iztira oba predikanta. Pa tudi to povelje ni nič izdalo. Hočever si je kupil v trgu hišo in ostal v njej. Vsled razuzdanosti je začel zanemarjati svojo službo. Ljubljanski superintendent Spindler je naperil proti njemu preiskavo in ga spravil leta 1577. ob službo. Na njegovo mesto je prišel potem Boštjan Prašnik, ki je pa že naslednje leto odšel v Idrijo. Za njim je nastopil spet Hočever, ki je živel še bolj nerodno kakor prej. Pridobil je zase več tržanov, delil sv. zakramente in imel pridige ob pogrebih v katoliški cerkvi. Leta 1587. je bil na nadvojvodov ukaz izgnan, hiša in njegovo premoženje pa zaplenjeno. Toda luteranska agitacija v Radečah še ni prenehala. Hočever in Maček sta se zdaj zatekla na posestva bližnjih plemičev, odkoder sta hodila v trg opravljat luteransko bogoslužje.

Leta 1595. se je pritožil Hočeverjev zet zoper zaplembo Hočeverjevega premoženja. Zet Marko Saborič je bil v službi Kristijana Raumschüsel v Hotemežu. V tožbi pravi, da sta obe hiši njegovi. Vlada pa je vzela njemu, nedolžnemu lastniku, obe hiši; v eni stanuje učitelj, v drugi pa mitničar. Pritožba ni izdala nič. Marko je moral ostati v Hotemežu, Hočever pa je dobil službo na Hmeljniku.*

Leta 1593. so se pričeli v Radečah boji za sodnika in trško svetovalstvo. Radeško svetovalstvo je vkljub vladni odredbi izvolilo za trškega sodnika luterana Mihaela Panzerja.** Ko je vicedom zavrgel to izvolitev s pripomnjo, da morejo izvoliti katoličana, so ga Radečani vnovič volili, češ, da je on edini sposoben za to službo. Ko se je na tretjo izvolitev obrnil vicedom na nadvojvodo, in je bilo pričakovati strogih ukazov in kazni, so Radečani sporočili

* Dimitz H. Kr. III. 260.

** Dimitz G. Kr. III. 257.

v Gradec, da je nadvojvodu vedno vdano in pokorno svetovalstvo izvolilo katoličana Boštjana Koprivca. (1594.)

Cerkev sv. Treh kraljev na Bruniku, katero omenja Trubar tako zaničljivo v svojem katekizmu, so zidali Radečani v kužni sili. S češčenjem teh evangelskih svetnikov so se seznanili Slovenci sredi 14. stoletja, ko je divjala po vsej Evropi grozovita »črna smrt«. Takrat so se začela romanja v Kelmorajn, kjer se hranijo ostanki ali svetinje sv. Treh kraljev. Našla jih je mati cesarja Konstantina Velikega in jih poslala najprvo svojemu sinu v Carigrad. Od tu so jih prepeljali l. 324. v Milan; l. 1162. je pa cesar Friderik Rdečebredec porušil uporni Milan. Svetinje je podaril cesar svojemu prijatelju Rajnaldus Doselskemu, nadškofu v Kolinu, kamor jih je prinesel 23. julija 1164. Kmalu po omenjenih stiskah v kužnih časih (l. 1348., 1349.) so se začela omenjena romanja v Kelmorajn (Kolin ob Renu), in od takrat se je pri nas udomačilo češčenje sv. Treh kraljev in se začele staviti tudi cerkve njim na čast. Tu nam je iskati vzroka, da se je zidala na Bruniku cerkev, v kateri je l. 1630. dal napraviti župnik Prassinger nov oltar. — Trubar je bil učenec Lutrov, ki je rohnel zoper odpustke, božja pota in drugo — seveda ni mogel drugače, kakor da se je strupeno obregnil tudi ob ta častitljivi spomenik na žalostne in revne nekdanje čase, ki so jih doživeli Radečani.

Slovenski pesnik Anton Umek-Okiški, učitelj na celjski gimnaziji, je zložil pesem »Pomoč v sili«, ki se nanaša na podobo, visečo v bruniški cerkvi. Podoba je iz 17. stoletja. Kaže čudež, ki ga opeva pesem: Dekle iz okolice je vedrilo ob hudi nevihti v bukovem gozdu. Udarila je strela in izrvala bukev, ki se je zvalila na deklico. V sili je dekle poklicalo na pomoč svetnike. Kmalu prijahajo trije vitezi in rešijo deklico. Drugi dan gre dekle na goro, da se tam zahvali za srečno rešitev iz smrtne nevarnosti. Ko pa upre svoj pogled v oltar, zapazi, da imajo svetniki v tronu ravno take obraze, kakor so jih imeli njeni rešitelji. Pesem se začinja:

Stoji tam Bruniška gora, z nje jasnih visočin
Po holmcih, po dobravah razgrnjenih dolin
Treh sv. kraljev cerkvice prijazno se blišči.

(Glasnik 1859. 119.)

Kuga je razsajala v okolici in v radeškem trgu l. 1576., posebno hudo pa leta 1646.

Tržnih pravic v Radečah ni ohranjenih, vendar je bil tu od nekdanj živahen trg. V Radečah je bil tudi brodarski urad. Vse po Savi plavajoče ladje so obstajale tu, kakor poje stara narodna pesem: »V Radeče prisankamo, dilje dol' skladamo, tam pri Zoret', smo za ljubo gori vzet'!« — Vse je služilo denar: ljudje in živina, gostilničarji, trgovci in obrtniki. Brodnikov se je v Radečah kar trlo; le škoda, da si je malokateri tržanov znal obrniti to v svojo korist. Ko so pa izginile ladje s Save, je minila brž tudi zlata doba radeškega trga.
